

Preesenstunnuksesta *-k- ja persoonatunnusten muutoksesta länsiuralissa

Pohdin kirjoituksessani verbintaivutuksen kehitystä kantauralista länsiuralilaisiin kieliin ja länsiuralista itämerensuomalaisiin, saamelais- ja mordvalaiskieliin. Erityisesti tarkastelen oletettua *-k-preesenstunnusta sekä persoonan ja luvun merkintää verbin preesenstaivutuksessa.

Lähden liikkeelle siitä, miten verbi taipui preesensissä kantauralissa. Kuten Johanna Laaksokin (1997) toteaa, uskon, että kantauralissa on tehty ero nominien ja verbien välille. Yhtenä vastaargumenttina on usein nostettu esiin nomen-verbumit, jotka Laakso (1997: 71) määrittelee vartaloiksi, jotka voivat toimia sekä nominina että verbinä. Sen lisäksi, että on sanoja, jotka ovat voineet syntaktisesta asemastaan riippuen taipua sekä verbien että nominien tapaan, on myös seikkoja, joiden perusteella voi olettaa, että predikaattiasemassa oleva sana on voinut taipua samalla tavalla riippumatta siitä, onko se verbi vai nomini. Se, että tietyissä syntaktisissa funktioissa taivutus on samankaltaista sanaluokasta huolimatta, ei todista, että sanaluokkaeroja ei tehdä tai olisi tehty. Koska sanojen taipumista on tarkasteltava niiden kaikissa eri funktioissa, ei vain predikaattiasemassa, huomaa pian, että esim. verbit ovat muissa funktioissa, kuten lauseen subjektina, vaatineet nominaalistamista jo kantauralissa. Verbin nominaalistajia löytyy useita ja ne ovat myös laajalevikkisiä (Kangasmaa-Minn 1988). Lisäksi, kuten Laaksokin (1997) osoittaa, kantauraliin rekonstruoidut verbin johdinainekset ovat laajalevikkisiä ja niitä on runsaasti.

Eri puolilta kielikuntaa on näyttöä siitä, että verbien nominaaliset muodot ja nominipredikaattien morfosyntaksi vaikuttavat verbipredikaatteihin. Predikaattiasemaiset nominaaliset lauseenjäsenet lisäävät morfeemivarantoa, josta uralilaiset kielet voivat louhia morfeemeja finiitiverbin taivutukseen, kuten alempana osoitan. Osassa kieliä taas verbin finiittinen taivutus on laajentunut nominaalistenkin predikaattien käyttöön; tällä tarkoitan mordvalais- ja samojedikielten nominikonjugaatiota.

Predikaattirakenteiden hyödyntäminen toimii siis uralilaiskielissä kaksisuuntaisesti: kopulattomien nominaalisten predikaattirakenteiden morfeemit, kuten preesenspartiippi ja monikon nominatiivi, reanalysoidaan usein tempus- ja persoonatunnuksiksi; kopulallisista nominaali-predikaattirakenteista taas saadaan uusia tempuksia ja moduksia. Myös Laakso on käsitellyt laajassa tuotannossaan mm. verbinjohtamista ja sanaluokkaeroja. Laakso (1997: 297) kirjoittaa:

”It is especially worth noting that the history of Uralic derivational morphology cannot be described (only) as a directional development from phase A to phase B – e.g. along a universal grammaticalization path that would include (only) reduction of form and either specialization or widening of semantic features. On the contrary, it seems that at least these derivational suffixes either retain or repeatedly recreate their structure and function.”

Johtomorfologian muutosprosessien ohessa myös verbien persoonataivutuksessa tapahtuvat muutokset ovat vaikeasti kuvattavissa kieliopillistumisen kautta. Vaikka persoonaan viittaavat ainekset ovat alkujaan oletettavasti kieliopillistuneet vapaista persoonapronomineista, nykykielten varioivat paradigmat osoittavat, että verbintaivutuselementit ovat olleet muutoksessa kautta historian. Muutoksiin liittyy äänteellistä kulumista ja kieliopillistumista, mutta myös muutoksia, joissa nominaalisten predikaattirakenteiden morfeemit ja finiittitaivutuksen morfeemit liikkuvat nominaalisista rakenteista verbipredikaatteihin ja verbeistä nomineihin.

Vaikka mordvalais- ja samojedikielissä nominit taipuvat persoonassa predikaattiasemassa, persoonan merkintä morfologisissa tunnuksissa on uralilaiskielissä tyypillistä etupäässä verbeille. Persoonatunnuksina esiintyy uralilaisissa kielissä sekä subjektia koodaavia morfeemeja että morfeemeja, joissa yhdistyy tieto sekä subjektista että objektista. Käsittelemässä tekstissä ainoastaan subjektikonjugaation rakennuselementtejä.

Persoonatunnukset säilyvät hyvin etenkin yksikössä, kun taas monikollisen subjektin kohdalla näyttää siltä, että niitä luodaan toistuvasti uudelleen. Kolmannen persoonan muodot taas ovat uralilaiskielissä yleisesti diakronisesta näkökulmasta verbien nominaalisia muotoja ja persoonan suhteen morfologisesti merkitsemättömiä.

Kirjoitukseni yksityiskohtaisin osa keskittyy kuitenkin persoonataivutuksen rinnalla esiintyvään, toiseen predikaateille ominaiseen

katteeseen eli tempukseen, tarkemmin määritellen preesenstunnukseen, joskus kantasuomeen ja toisinaan kantauraliinkin rekonstruoituun suffiksiin **-k-* (Hakulinen 2000 (1979): 246–247; Häkkinen 2011). Tämä tempustunnus kietoutuu yhteen persoonanmerkinnän ja nominikonjugaation muodostumisen kanssa ja esitän tässä oman hypoteesini, jonka mukaan länsiuralilaisten kielten perusteella vaikuttaa siltä, että kantasuomeen rekonstruoitu monikollisissa preesensissä taipuvissa predikaateissa ennen persoonaan viittaavaa ainesta esiintyvä **-k-*aines saattaaakin olla alkuperältään monikon nominatiivin tunnus **-t*.

Tämän tutkimuksen aihion rakenne on seuraavanlainen. Luvussa 1 käsitellään kantauralin verbintaivutusta preesensin merkinnän valossa ja luvussa 2 persoonan näkökulmasta. Sen jälkeen tarkastelen luvussa 3 länsiuralilaisten kielten preesenstaivutuksen morfeemeja ja lopuksi kokoan yhteen tärkeimmät huomiot.

1. Oliko kantaauralissa **-k-*preesens?

Collinder (1960: 303) tiivistää kantauralin verbintaivutuksen rekonstruoinnin ongelmat: yhtenäistä persoona- ja tempustaivutusta on vaikea rekonstruoida, mutta yhteisiä suffikseja voidaan löytää ja niille voidaan osoittaa mahdollisia funktioita. Sekä Bartens (1993: 21) että Janhunen (1982: 36) olettavat, että uralilaisessa kantakielessä on ollut sekä tunnusmerkitön ja tempusarvoltaan verbin semanttisesta sisällöstä riippuvainen aoristi että varsinaisia tunnuksellisia, deverbaalisten nominien varaan rakentuvia tempuksia. Korhonen (1981: 286) toteaa, että mitään yhteistä preesenstunnusta ei ole ja persoonamuotojen rakenne eroaa toisistaan ikään kuin preesenskonjugaatio olisi vasta myöhään vakiintunut eri kielissä omanlaisekseen.

Erytisesti uralilaisen kielikunnan itäisimmissä haaroissa esiintyy preesenstunnuksia. Kaisa Häkkisen (1985: 113) mukaan alun perin on ollut kaksi tapaa muodostaa preesensmuotoja: tunnukseton \emptyset -preesens ja **-k-*preesens, joka näyttää esiintyvän erityisesti kielteisen taivutuksen ja 3. persoonan yhteydessä. Collinderin (1960: 303–304) mukaan **-k-*morfeemilla on ollut kantauralin verbintaivutuksessa kaksi funktiota: toisaalta sillä merkittiin preesensia ja toisaalta imperatiivia. Imperatiivin funktiota Collinder (1960: 304) pitää myöhäsyntyisempänä.

Aikion (2022: 17) mukaan morfeemina *-k- rekonstruoidaan useaan eri funktioon kantauraliin. Imperatiivin tunnuksena *-k voidaan rekonstruoida kantauraliin luotettavasti, PU **meni-k* 'mene!' (> eteläsaame *minnh*, suomi *mene(?)*), tundranenetsi *m'in*?. Aikion mukaan imperatiivin *-k on mahdollisesti sukua konnegatiivimuodon suffiksille *-k ja preesenstunnukselle *-k-, tai sitten ainoastaan homonyyminen näiden kanssa. Aikio toteaa edelleen, että yksikön toisen persoonan imperatiivi *-k, konnegatiivin suffiksi *-k ja preesensin tunnus *-k- on usein yhdistetty sen sijaan, että olisi rekonstruoitu kolme homonyymistä suffiksia, vaikka näiden suffiksien semanttiset ja funktionaaliset yhteydet ovat kaikkea muuta kuin läpinäkyviä.

Samojedikielten tempusjärjestelmä kuitenkin poikkeaa muutenkin muista uralilaisista kielistä, sillä tempussysteemiin liittyy myös aspektin merkitseminen. Samojedikielissä aoristia merkitään suffikseilla, joiden alkuperä on epäselvä (kantasamojedin *-j-, *-ηA- ja *-ə-). Janhunen (1998: 471–472) pitää tätä samojedikielten piirrettä innovaationa, mutta Aikio (2022: 17) toteaa, että kantauralinkaan preesens ei välttämättä ollut morfologisesti merkitsemätön. Tällöin on oletettava, että preesens-taivutus olisi läntisemmissä tytärikielissä menettäneet tunnuksensa.

Hantissa preesenstunnus on -l-, joka Hontin (1998: 346) mukaan on alun perin johdinaines. Mansista löytyy *-k-preesens, joka on olennainen aiheeni kannalta. Hontin (1998: 346) mukaan mansin preesenstunnus -γ- saattaa olla suomalais-ugrilaisen preesenstunnuksen *-k- jatkaja. Samoilla linjoilla on Majtinskaja (1974: 300). Taulukko 1. esittää pohjoismansin verbintaivutuksen subjektikonjugaation preesensissä.

	1.	2.	3.
Sg	<i>mineegøm</i>	<i>mineegøn</i>	<i>mini</i>
Du	<i>minimeen</i>	<i>mineen</i>	<i>mineeg</i>
Pl	<i>mineew</i>	<i>mineen</i>	<i>mineegøt</i>

Taulukko 1. Pohjoismansin verbintaivutus, 'mennä'-verbi subjektikonjugaatio, preesens (Kulonen 2007: 99).

Preesensin *-k- esiintyy tutkimuskirjallisuudessa erityisesti itämerensuomen verbin preesensin monikkomuotojen rekonstruktioissa. Tällä tarkoitetaan finiittiverbiin ennen persoonapäätettä liittyvää morfeemia,

joka kantasuomeen on rekonstruoitu ennen geminaatallista monikon 1. ja 2. persoonapäätettä, *-mme* < **-k+-mek*, *-tte* < **-k+-tek*. Suffiksia **-k-* on pidetty preesensin tunnuksena. (Hakulinen 2000 (1978): 246–247; Häkkinen, J. 2011; Häkkinen, K. 1985; Lehtinen 2007: 90–91. Murteiden perusteella imperfekti, konditionaali ja imperatiivi ovat muodostuneet yksittäiskonsonantista ja vokaalista, **-mA*, **-tA*. Analogian vaikutuksesta preesenstaiivutuksen monikon geminaatalliset suffiksit, joissa esiintyy historiallisesti katsottuna preesenstunnuksena **-k-*, ovat levinneet myös imperfektiin, konditionaaliin ja imperatiiviin (Hakulinen 2000 (1978): 246).

Jo Setälä (1889: 51) pystyi tekemään yhteenvetoa geminaattojen alkuperää koskevista tutkimuksista. Siteeraan aiempaa tutkimusta tässä Setälän kautta: Lönnrotin (1841: 43) mukaan monikon 1. ja 2. persoonan päätteet ovat liittyneet kolmannen persoonan suffiksiin **-he* (**-heme* > **-hme* > *-mme*, **-hete* > **-hte* > *-tte*). Castrénin (1850: 66) mukaan muodot olisivat syntyneet yksikön 1. persoonan suffiksista nasaalista ja siihen liittyneestä monikon 1. ja 2. persoonasta (**-m* (> *-n*) + *-me* = *-mme*; **-m* (> *-n*) + *-te* = *-tte*). Ahlqvistin (1863: 47) ensimmäisen selityksen mukaan geminaatta on syntynyt possessiivisuffiksien monta omistettua ilmaisevan geminaatan mukaan analogisesti (*-m+-m* = *-mme*, *-t+-t* = *-tte*), mutta myöhemmin Ahlqvist (1871: 12) on muuttanut kantaansa ja uskoo, että monikon 1. ja 2. persoonan suffiksit *-me* ja *-te* ovat liittyneet vastaaviin yksikön persoonamuotoihin: *sanon* + *-me* = *sanomme*, *sanot* + *-te* = *sanotte*. Setälän (1889: 53) oman käsityksen mukaan monikon 1. ja 2. persoonan muodoissa on preesenssuffiksi *-ka-* > *-k-* > glottaaliklusiili, joka on assimilaation myötä johtanut geminaattojen syntyyn: *otamme* (*-mma*) < **ota?-me* (*-ma*), *otatte* (*-tta*) < **ota?-te* (*-ta*).

Vaihtoehtoiseksi geminaatan etymologiaksi on esitetty, että ko. muodoissa esiintyy nominaalistava **-k-* (Korhonen 1981: 285). Tällainen **-k-* olisi alkujaan ollut yksikön 3. persoonan muodoissa, jotka tiedetään typologisen tutkimuksen kautta toimivan usein analogian mallina (esim. Garrett 2000: 126). Itämerensuomen **-k-*-preesensin edustus on siinä mielessä hataralla pohjalla, että yksikön 3. persoonan verbit eivät taivu **-k-*-suffiksillisissa muodoissa, vaan ne ovat partisiippeja, ks. alla.

En pysty vastaamaan tässä kysymykseen, miten mansin preesenstaiivutuksen **-k-* liittyy itämerensuomalaisen kielten monikkomuodoissa esiintyvään **-k-*-tunnukseen, tai 3. persoonan ja konnegatiivien

*-k-morfeemeihin. Voidaan olettaa, että uralilaisessa kantakielessä olisi ollut preesensin *-k-, joka säilyy vain mansissa ja itämerensuomalaisten kielten 1. ja 2. persoonan monikkomuodoissa. Tällainen levikki ei ole mielestäni riittävä peruste olettaa kantauraliin *-k-preesensia. Sen sijaan mielestäni on todennäköistä, että kantauralissa on ollut verbin nominaalistava *-k-morfeemi, joka esiintyy 3. persoonassa ja konnegatiiveissa ja mahdollisesti mansissa preesenstunnuksena.

Oleellinen kysymys onkin, onko aihetta olettaa, että kantauralissa tai jossain myöhemmässä kantakielivaiheessa olisi käytetty preesenstunnusta, ja jos sellaista oletetaan, olisiko se ollut nimenomaan *-k-. Preesenstunnusta tarvitaan kantasuomeen selittämään preesensin monikon 1. ja 2. persoonan päätteiden geminaatat, mutta kantasuomessa, saamelais-, mordvalais-, marilais- ja permiläiskielissä ei muutoin ole elementtiä, joka viittaisi *-k-preesensiin. Jos sellaista ei oleteta, on löydettävä vaihtoehtoinen selitys geminaatalle itämerensuomalaisten kielten preesensin monikon 1. ja 2. persoonan päätteissä.

Jos itämerensuomen monikon 1. ja 2. persoonan suffiksien geminaatan takana ei ole *-k-, mikä sitten? Äänteellisesti ei ole mahdotonta olettaa, että velaariklusiilin sijaan kyseessä oleva äänne olisikin ollut dentaaliklusiili *-t-. Oman hypoteesini mukaan itämerensuomalaisten kielten geminaatalliset monikon 1. ja 2. persoonan päätteet ovat syntyneet siten, että verbivartalon lopussa olisi ollut monikon nominatiivin *-t preesenstunnuksen *-k- sijaan. Aiemman tutkimuksen perusteella voidaan mielestäni uskottavasti olettaa, että geminaatat ovat syntyneet joko konsonanttiyhtymistä monikon 1. persoonassa *-km- > -mm- ja monikon 2. persoonassa *-kt- > -tt-, tai vaihtoehtoisesti monikon 1. persoonassa *-tm- > -mm-; monikon 2. persoonan muoto -tt- olisi säilynyt sellaisenaan. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan persoonatunnuksia kantauralissa ja siten länsiuralissa ja pohdin, olisiko ja millä perustein mahdollista olettaa, että finiittiverbiin liittyisi monikon nominatiivin *-t ennen persoonapäätettä.

2. Preesensin persoonatunnukset kantaauralissa ja tytärikielissä

Uralilaiskielissä verbit, mordvalais- ja samojedikielissä lisäksi myös nominit, taipuvat predikaattiasemassa tekijän mukaan. Verbintaivutuksen morfeemien varioiminen uralilaisissa kielissä on herättänyt ajatuksen, että kantaauralia on pidettävä kielimuotona, jossa eroa yksikön ja monikon persoonatunnusten välillä ei tehty lainkaan (esim. Abáffy 1991: 122). Tällaisia horisontaalisen homonymian paradigmoja maailman kielistä löytyy kyllä mutta ei Euraasiasta (Cysouw 2009: 129), enkä pidä sitä todennäköisenä. Pikemminkin Laakson yllä siteeraamani ajatuksen mukaisesti ajattelen, että persoonapäätteitä luodaan yhä uudelleen.

Vaikka luvussa 1. todetaankin, että uralilaiskielten preesenstaivutus on varioivaa ja hankala rekonstruoida, on silti selvää, että persoonantaivutuksen elementit ovat osittain samaa alkuperää. Tarkastelen ensin ensimmäisiä ja toisia persoonia, jotka on esitetty taulukossa 2. Selkeästi erottuu laajalevikkinen yksikön 1. persoonan tunnus **-m* ja yksikön toisen persoonan tunnukset, jotka muodostetaan kahdella päätteellä, joko laajempilevikkisellä dentaaliklusiililla **-t* tai suppeampilevikkisellä nasaalilla **-n*. Monikossa sen sijaan esiintyy variaatiota enemmän. Monikon 1. persoonan muodot sisältävät nasaaleja ja 2. persoonan muodot dentaaaleja, mutta kantaauraliin monikon ensimmäisen ja toisen persoonan suffikseja on hyvin vaikea rekonstruoida. Duaalin rekonstruointi on hankalaa taas siksi, että kategoria on useimmista uralilaiskielistä kadonnut.

	Sg1	Sg2	Pl1	Pl2	(Du1, 2)
suomi	<i>menen</i>	<i>menet</i>	<i>menemme</i>	<i>menette</i>	
Psaame	<i>manan</i>	<i>manat</i>	<i>mannat</i>	<i>mannabehtet</i>	<i>(-e, -(a)beahtti)</i>
ersä	<i>palan</i>	<i>palat</i>	<i>palatamk</i>	<i>palatado</i>	
mari	<i>toləm</i>	<i>tolət</i>	<i>toləna</i>	<i>toləda</i>	
udm.	<i>mıno(m)</i>	<i>mınod</i>	<i>mınom</i>	<i>mınodı</i>	
komi	<i>muna</i>	<i>munan</i>	<i>munam(e)</i>	<i>munad(e)</i>	
mansi	<i>mineyəm</i>	<i>mineyən</i>	<i>minew</i>	<i>minen</i>	<i>(-men, -en)</i>
hanti	<i>mänлэм</i>	<i>mänлэн</i>	<i>mänлэw</i>	<i>mänлэті</i>	<i>(-mən, -tən)</i>
unkari	<i>megyek</i>	<i>mész</i>	<i>megyünk</i>	<i>mentek</i>	
nenetsi	<i>meød°m</i>	<i>meøn°</i>	<i>me°waq</i>	<i>me°daq</i>	<i>(-nyih, -dyih)</i>
kanta-urali	<i>*-m</i>	<i>*-t</i>	<i>*-mVk</i>	<i>*-tVk</i>	<i>(*-mVn, -tVn)</i>

Taulukko 2. Verbin preesenstaiivutus uralilaisissa kielissä 1. ja 2. persoonassa (Ulla-Maija Forsbergin luentomoniste).

Taulukosta 3. näkyy uralilaiskielten 3. persoonan muodot. Kolmatta persoonaa tarkasteltaessa on selkeää, että varsinaista persoonaan viittaavaa tunnusta ei ole ollut kantaauralissa. Uralilaiskielissä on käytössä kolmannessa persoonassa kantakieleen palautuvia preesenspartisiippeja (*-pA ja *-jA), yksikön 3. persoonan possessiivisuffiksia (*-sA) tai pelkkä verbivartalo. Näistä elementeistä on kehittynyt suffikseja, jotka synkronisesta näkökulmasta voidaan tulkita preesens- ja persoonatunnuksiksi. Lakó (1934; siteerattu Bartensin 1979: 225 kautta) mukaan permiläiskielten yksikön kolmannen persoonan preesensissä on aiemmin päättynyt konsonanttiin *-k, joka on preesenstunnus, ja monikon 3. persoonan muoto on ilmeisesti edellisen monikko.

	Sg3		Pl3		(Du3)
suomi	<i>menee</i>	*-pA	<i>menevät</i>	*-pAt	
Psaame	<i>manná</i>	*-jA	<i>mannet</i>	*-jA-k	-(a)ba < *-pA-n
ersä	<i>pali</i>	*-jA	<i>palit'</i>	*-jAt	
mari	<i>toleş</i>	*-śA	<i>tolât</i>	*-t	
udm. (fut.)	<i>mınoz</i>	*-sA	<i>mınozi</i>	*-sAk	
udm. (pres.)	<i>mıne</i>	*-k	<i>mıno</i>	?	
komi (fut.)	<i>munas</i>	*-sA	<i>munasni</i>	+ px	
komi (pres.)	<i>munę</i>	*-k	<i>munęni</i>	+ px	
mansi	<i>mini</i>	*-jA, ?*-k	<i>mineγət</i>	*-t	-eγ < *-kV
hanti	<i>mañəł</i>	∅	<i>mañłət</i>	*-t	-γəñ < *-kVn
unkari	<i>megy(en)</i>	∅ (~ *-nV?)	<i>mennek</i>	*-nV? + pl	
nenetsi	<i>me°</i>	∅	<i>me°q</i>	*-t	-ngax°h

Taulukko 3. Verbin preesenstaivutus uralilaisissa kielissä 3.persoonissa. (Ulla-Maija Forsbergin luentomoniste.)

Pidän todennäköisenä Korhosen (1981: 285) näkemystä, jonka mukaan yksikön kolmansissa esiintyvä *-k on nominaalistaja. Nominaalistava *-k esiintyisi luontevasti myös konnegatiivin *-k-loppuisessa varhemmassa asussa. On myös mahdollista, että nominaalistava *-k on yksikön kolmanesta levinnyt muihin persooniin, ja muuttunut preesenstunnukseksi. Itämerensuomen monikon 1. ja 2. persoonassa esiintyvä konsonantti on toki voinut olla ko. nominaalistava *-k-, mutta myös jokin muu konsonantti. Muita konsonantteja ehdotettiin ennen Setälän (1889) väitöskirjaa, kuten tämän tekstin luvusta 1. käy ilmi. Mansissa *-k- taas on produktiivinen ja läpi verbiparadigman esiintyvä tunnus, jota ei voi synkronisesti katsoen pitää muuna kuin preesenstunnuksena.

Mistä preesenstaivutuksen morfeemien moninaisuus uralilaiskielissä johtuu? Persoonapäätteiden erilaisuus nykykielissä heijastaa käsittääkseni paradigmien uudelleen rakentumista pikemmin kuin paradigmien puuttumista kantakielestä. Nominaalisen predikaattirakenteen osuus verbin preesenstaivutuksen muodostumiseen on huomattu jo varhain (Setälä 1886; Ravila 1929, 1941) ja Korhonen (1981: 280–285) kuvaa ilmiötä tarkasti. Tutkailen seuraavassa vielä kerran nomini-predikaat-

tion mahdollista vaikutusta keskittyen siihen, voiko se olla kantasuomen geminaatallisten monikon 1. ja 2. persoonan muotojen takana.

3. Länsiuralin verbintaivutus preesensissä

Kuinka laajasti nominipredikaation vaikutus näkyy uralilaiskielissä? Seuraavassa siirryn käsittelemään suomalais-saamelais-mordvalaiseen kantakieleen eli länsiuraliin palautuvaa verbin preesenstaivutusta. Länsiurali on terminä melko uusi (Häkkinen, J. 2007). Länsiurali on myös siinä mielessä hyvä termi, että se kuvastaa kielten areaalista levikkiä, millä on vaikutusta yhteisten piirteiden syntyyn ja leviämiseen. Lisäksi kantakielitason nimeämisessä pitäisi pyrkiä ratkaisuun, jossa minkään yksittäisen kieliryhmän nimitys ei korostu. Kallio (2007: 229) taas toteaa, että varhaiskantasuomi on perinteisesti ollut suomalais-saamelaisen kantakielen synonyymi ja se voidaan rinnastaa siihen kielentasaan, josta itämerensuomi ja saame ovat aloittaneet erilliskehityksensä riippumatta siitä, kuuluivatko samaan tasoon lisäksi mordva ja/tai mari. Olisikin hyvä, jos tämänkin luonnosmaisen tutkielman tematiikka pääsisi jatkossa syvemmän ja laajemman tutkimuksen kohteeksi, jotta käsityksemme mahdollisesta länsiuralilaisesta välikantakielestä tarkentuisi.

Kantasuomeen ja usein kantaauraliinkin rekonstruoidut persoonapäätteet on esitelty taulukossa 4., itämerensuomalaisten kielten verbintaivutuksesta tarkemmin ks. (Laanest 1975: 149–150). Kantasaamen päätteet ovat taulukossa 5. ja kantamordvan päätteet taulukossa 6.

persoonaa	luku	tunnus	'mennä'-verbi, suomi (murt.)
Sg	1	*-m	*mene-m
	2	*-t	*mene-t
	3	*-pA	*mene-pä > menee
Pl	1	*-t-mAk	*mene-k-mäk > menemmä
	2	*-t-tAk	*mene-k-täk > menettä
	3	*-pA-t	*mene-pä-t > menevät

Taulukko 4. Kantasuomen verbin preesenstaivutus (Korhonen 1981: 285).

Saamelaiskielet hyödyntävät preesenstaivutuksessa molempia partisiippiaineita *-pA ja *-jA, itämerensuomi enimmäkseen partisiippiä *-pA ja

mordvalaiskielet vain partisiippia *-jA. Saamelaiskielissä *-jA koodaa yksikön ja monikon 3. persoonia, mutta duaalin kolmatta persoonaa merkitään aineksella *-pA elementti ja duaalin 1. persoona sisältää *-jA elementin. *-pA esiintyy monikon 1. ja 2. persoonan muodoissa, sekä duaalin 2. ja 3. persoonan muodoissa. Korhosen (1981: 285) mukaan partisiippien epäjohdonmukainen esiintyminen johtuu siitä, että se ei ole alun perin mihinkään persoonaan viittaava aines.

Partisiippipohjaiset muodot ovat yleisiä uralilaiskielten kolmannessa persoonassa, mutta miten pelkkä partisiippi *-pA on voinut kehittyä monikon 1. persoonan muodoksi? Korhosen (1981: 285) mukaan varsinaisen persoonapäätteen puuttuminen on selitettävissä nominaalisen predikaation kautta.

Korhosen (1981: 285) mukaan tuntomerkitsemänä persoonamuotona yksikön 3. persoona tarjoutuu helposti peruskategoriaksi, jolle muut persoonamuodot rakentuvat. Saamelaiskielistä monikon 1. persoona on persoonan ja luvun suhteen merkitsemätön, minkä Korhonen tulkitsee johtuvan siitä, että nominaalipredikaation kopulaton rakenne on tulkittu uudelleen: "me menevät" on siis tulkittu 'me olemme menevät' > 'me menemme'. Korhosen (1967: 303) mukaan monikon 1. persoonan muoto (*-pA) on muodostettu pelkän partisiipin avulla, eikä ole pystytty osoittamaan, että sen perään olisi liittynyt mitään varsinaista persoonatunnusta. Hänen mukaansa siis preesenspartisiippi, josta on itämerensuomalaisissa kielissä kehittynyt yksikön 3. persoonan muoto (esim. *palaa* < *palavi* < **palapa*) ja saamelaisissa monikon 1. persoonan muoto, on molemmissa tapauksissa pelkkä preesenspartisiippi ilman lisätaivutusta.

persoona	luku	tunnus	'mennä'-verbi, pohjoissaame
Sg	1	*-m	*m̄n̄ē-m > manan
	2	*-k	*m̄n̄ē-k > manan
	3	*-jA	*m̄n̄ē-jä > manná
Du	1	*-jA-n	*m̄n̄ē-jA-n > manne
	2	*-pA-tA-n	*m̄n̄ē-pA-tA-n > mannabeahhti
	3	*-pA-n	*m̄n̄ē-pA-n > mannaba
Pl	1	*-pA(-k)	*m̄n̄ē-pA(-k) > mannat
	2	*-pA-tA-k	*m̄n̄ē-pA-tA-k > mannabehtet
	3	*-jA-k	*m̄n̄ē-jA-k > mannet

Taulukko 5. Verbin preesenstaiutus kantasaamessa (Sammallahti 1998: 213).

Kantaauralissa nominaalipredikaatin sisältävät preesenslauseet on muodostettu pelkkänä rinnastuksena, ilman persoona- ja tempustunnuksia. Nominaalinen predikaatti on todennäköisesti kongruoinut subjektin luvun suhteen, jolloin nominien monikollisuutta ilmaiseva *-t on liittynyt predikaattiin. Tällaiset kopulattomat preesensrakenteet ovat tyypillisiä nykyisissäkin uralilaiskielissä, esim. mdE *ton er'z'a* 'sinä olet ersäläinen', *tin' er'z'at'* 'te olette ersäläisiä'.

Predikaatinominien vaikutus predikaattiverbien taipumiseen näkyy selkeästi juuri mordvalaiskielissä. Hamari (2007: 65–69) ehdottaa, että persoonan merkitseminen nominipredikaatiossa on syntynyt verbien ja nominaalisten predikaattien paradigmojen morfeemivarannon molemminsuuntaisesta vaikutuksesta. Nominien taipuminen predikaattiasemassa subjektin luvun suhteen on vaikuttanut verbien persoonapäätteiden kehitykseen ja nominien persoonapäätteet ovat syntyneet niin, että niissä näkyy juuri monikon merkintä ennen persoonan merkintää. Mordvalaiskielten nominikonjugaatio ei siis ole syntynyt siten, että verbien persoonapäätteet olisivat suoraan siirtyneet nominikonjugaatioon, vaan persoonapäätteiden laajentuminen predikaatinominiin on synnyttänyt rakenteen, johon kuuluu monikon nominatiivin *-t: *min' er'z'a-t'a-no* (me ersäläinen-NOM.PL-1PL) 'me olemme ersäläisiä', *tin' er'z'a-t'a-do* (te ersäläinen-NOM.PL-2PL). Seuraavaksi rakenne on otettu käyttöön myös predikaattiverbeissä: *min' mora-ta-no* (me laulaa-NOM.PL-1PL) 'me laulamme', *tin' mora-ta-do* (te laulaa-NOM.PL-2PL) 'te laulatte'. Synkroni-

sesti katsoen muotoihin ei analysoida monikon nominatiivia, vaan *-t-elementti kuuluu osaksi persoonapäätettä. (Ersämordvassa esiintyy myös sellaisia monikon 1. persoonan muotoja, joissa monikon nominatiiviin yhdistyy persoonaa merkitsemään possessiivisuffiksi, *-t-+1PL.PX.)

pers.	luku	tunnus	<i>morams' laulaa'</i>
Sg	1	*-m > mdE, mdM <i>n</i>	* <i>mora-m</i> > mdE, mdM <i>moran</i>
	2	*-t > mdE, mdM <i>t</i>	* <i>mora-t</i> > mdE, mdM <i>morat</i>
	3	*-jA > mdE <i>i</i> , mdM <i>aj, i</i>	* <i>mora-ja</i> > mdE <i>mori</i> , mdM <i>moraj, mori</i>
Pl	1	*-t-V-mAk > mdM <i>tama/t'ama</i>	* <i>mora-tamak</i> > mdM <i>moratama</i>
		*-t-V-nok > mdE <i>tano/t'ano</i>	* <i>mora-tanok</i> > mdE <i>moratano</i>
	2	*-t-tAk > mdE <i>tado, t'ado</i> , mdM <i>tada/t'ada</i>	* <i>moratada</i> > mdE <i>moratado</i> , mdM <i>moratada</i>
		*-jA-t > mdE <i>it/it'</i> , mdM <i>ajt'/ijt'</i>	* <i>morajat</i> > mdE <i>morit</i> , mdM <i>morajt', morijt'</i>

Taulukko 6. Verbin preesenstaiivutus kantamordvassa, subjektikonjugaatio (Bartens 1999: 123–125).

Taulukko 7. kokoa aiemman tutkimuksen pohjalta verbivartaloon liittyvien morfeemien rekonstruoidut muodot niin, että preesensin *-k-tunnuksen sijaan kantasuomen monikon 1. ja 2. persoona sisältävät vaihtoehtoisesti monikon nominatiivin *-t. Taulukosta 6. näkyy, että predikaattiasemaisten nominien ja verbien morfeemivarannot on valjastettu sekakäyttöön. Mordvalaiskielissä tämä sekakäyttö näkyy laajimpana nominikonjugaation muodossa, saamelaiskielissä taas nominaalistavien partisiippien laajana käyttönä verbintaivuksen persoonamuotoina tai osana niitä. Itämerensuomalaisissa kielissä nominaalista alkuperää olevia elementtejä on oletettu aiemmin vain kolmansiin persooniin, mutta ehdotan, että nominaalinen elementti *-t- esiintyy monikon 1. ja 2. persoonan muodoissa. Näin itämerensuomi ja mordvalaiskielet rakentaisivat monikon 1. ja 2. persoonan monikon nominatiivin varaan, *-t- + Vx. Tämä muodostustapa noudattaa samaa periaatetta kuin mordvalaiskielten preesenstaiivutus, joissa ennen persoonaan viittaavaa ainesta esiintyy monikon nominatiivin *-t (Ravila 1929: 104). Mordvalaiskieliä ja kantasuomea yhdistää myös se, että monikon *-t suffiksoituu suoraan verbi-

vartaloon. Menneessä ajassa monikon kolmansien persoonien verbit on kantasuomessa ja kantamordvassa muodostettu niin, että verbivartaloon liittyy imperfektin tunnuksen jälkeen monikon nominatiivin tunnus, esim. mdE *mol'-s't'* mennä-1PST-PL, sm, murt. *men-i-t* mennä-1PST-PL.)

persoona	luku	kantasaame	kantasuomi	kantamordva
Sg	1	*-m	*-m	*-m
	2	*-t	*-t	*-t
	3	*-jA	*-pA	*-jA
Pl	1	*-pA	*-t-mAk/mAt	*-t-V-mAk, *-t-V-nok
	2	*-pA-tA	*-t-tAk/tAt	*-t-tAk
	3	*-jA-t	*-pA-t	*-jA-t
Du	1	*-jA-n		
	2	*-pA-tA-n		
	3	*-pA-n		

Taulukko 7. Verbin preesenstaivutuksen morfologiset elementit länsiuralissa.

4. Nominipredikaation ja verbipredikaation suhteesta, analogian malleista ja verbintaivutuksen jatkuvasta uudistumisesta

Kopulaton rakenne oli preesensin nominipredikaattirakenteissa käytössä todennäköisesti kaikissa persoonissa vielä länsiuralilaisessa kantakielessä. Itämerensuomalaisten ja saamelaiskielten nykyinen malli, jossa preesensissäkin on kopula, on todennäköisesti germaanikontaktien aiheuttama innovaatio (Grünthal, tulossa). Preesensiin kopula on laajentunut osassa muitakin uralilaisikieliä vasta myöhemmin. Koska preesensin suffiksit sisältävät länsiuralilaisissa kielissä nominipredikaatiosta laajenneita elementtejä, ja konservatiivisemmat menneen ajan suffiksit eivät niinkään, syntyy päätelmä, että kahdensuuntaista vuorovaikutusta ei menneessä ajassa synny nomini- ja verbipredikaattien paradigmojen kesken yhtä helposti eikä samalla tavalla kuin preesensissä. Kun menneen ajan kopulalauseet liikkuvat verbipredikaation elementeiksi, mukana tulee myös kopulan jäänteitä. Kopuloiden osallistuvat verbintaivutus-kategorioiden muodostamiseen niin tempusten kuin modusten raken-

nuselementtinä. Tämä on oman tutkimuksensa arvoinen teema, mutta totean tässä esimerkiksi mordvalaiskielten toisen menneen ajan muodostuneen nominipredikaattirakenteesta, jossa kopula on fuusioitunut predikaattinominiin, minkä jälkeen kopulasta ja persoonapäätteestä syntynyt morfeemi on voinut liittyä myös verbivartaloon (Bartens 1979: 74). Verbivartaloon liittyessään kopulasta syntynyt morfeemi on saanut uusia funktioita suhteessa ensimmäiseen menneeseen aikaan.

Vaikka olenkin ehdottanut yllä, että kantasuomen monikollisten persoonapäätteiden edellä oleva suffiksi, joka aiheuttaa geminaatan, olisi *-t- eikä *-k-, ja näin vähentänyt länsiuralin verbintaivutuksen morfeemi-varantoa sekä yhtenäistänyt länsiuralin tapaa luoda persoonataivutusta, jää silti selittämättä se, miksi itämerensuomen, saamelaiskielten ja mordvalaiskielten persoonan merkintä predikaateissa on niin varioivaa. Itämerensuomi ja mordvalaiskielet muistuttavat toisiaan enemmän, mutta saamelaiskielissä partisiippipohjaisia muotoja esiintyy laajemmin kuin itämerensuomessa ja mordvalaiskielissä. Länsiuralia yhdistävä seikka on, että nominaalisen predikaattirakenteen vaikutus verbien preesenstaivutuksessa on vahva.

Monikollisten persoonamuotojen variaatio toistuu itämerensuomalaisissa kielissä vielä myöhemminkin. Verbintaivutusta luodaan uudelleen etenkin monikossa helposti. Uusiutumiskykyä osoittaa suhteellisen tuore suomen (*me*) *mennään* < (*me*) + verbi+passiivi (suomen ns. passiivista ks. Helasvuo & Laitinen 2006). Verbintaivutus on monikossa uudistunut myös vepsässä ja karjalassa: samaisesta persoonattomasta mutta monikolliseen tekijään viittavasta passiivimuodosta on kehittynyt karjalasta monikon kolmannen persoonan muoto. Karjalassa passiivi on syrjäyttänyt aiemman monikon kolmannen persoonan verbintaivutusmuodon täysin, vepsässä monikon kolmatta koodataan passiivilla tai vanhemmalla persoonamuodolla aikamuodoista riippuen niin, että monikon kolmannen persoonan vanha muoto on saanut jäädä eläväksi, mutta vain imperfektissä. (Savijärvi 2001a, 2001b.)

Kielenmuutokselle on tyypillistä, että taajaan käytetyt muodot säilyvät paremmin. Toisaalta useimmin esiintyvä rakenne toimii myös analogian mallina. On myös huomattu, että uusia muotoja luodaan, jos olemassa olevia ei opita, omaksuta tai muisteta riittävän nopeasti. Voidaan ajatella, että morfologiset kategoriat, joilla on laajempi käyttöala tai

vähemmän kompleksinen merkitys, ovat helpommin saavutettavissa kielien tuotossa, ja siksi ne toimivat uusien muotojen johtamisen perustana (Garrett 2008: 142). Yksikkö on monikkoa useimmin esiintyvä kategoria, ja yksikön 1. ja 2. persoonassa persoonatunnukset säilyvät monikkoa paremmin uralilaiskielissä. Yksikön 3. persoonassa puolestaan yhdistyy nominaalisen ja verbipredikaatin rakenne, koska persoonaa ei merkitä ja kopulaa ei tarvittu.

Luvun kongruenssi on ollut olennaista sekä kantasuomessa että kantamordvassa, mutta nykysuomi käyttäytyy toisin. Puhuttu nykysuomi hävittää numeruksen kolmansista persoonista verbintaivutuksessa (yksikön 3. persoona *se/hän menee*, monikon 3. persoona *ne/he menee*). Malli uusille persoonamuodoille ei tule nominaalisesta predikaatiosta, josta monikon nominatiivin tunnus *-t on muutenkin korvattu monikon partitiivilla. Nykysuomen tapa muodostaa monikon 1. persoonan muoto passiiviksi kutsutun muodon avulla saisi Garrettin (2008: 142) hypoteesista ainakin yhden selitysmallin, samoin karjalan ja vepsän monikon 3. persoonan muodot. Funktioiltaan passiivi ja muut monikkomuodot lankeavat osittain yhteen, mikä edesauttaa niiden laajentumista varsinaisiksi persoonamuodoiksi finiittitaivutukseen. Passiivin käyttö monikon 1. persoonan muotona muistuttaa niiltä osin kantsaamen monikon 1. persoonan muotoa, että se ei diakronisesti katsoen sisällä tekijän persoonaan tai lukuun viittaavaa ainesta.

Uskon, että monikon paradigmot ovat kautta uralilaisten aikojen uusiutuneet helpommin kuin yksikön ja juuri siksi niitä on vaikea rekonstruoida. Koska itämerensuomessa ja saamelaiskielissä nominipredikaattirakenteet ovat nykyään kopulallisia preesensissäkin, nomini- ja verbipredikaation muutosprosesseissa korostuu kopuloiden lisääntymisen verbipredikaattien kategorioiden rakennusosina sen sijaan, että nominipredikaatio vaikuttaisi verbin preesensin koodaukseen. Nominipredikaattien sijaan on kuitenkin muita rakenteita, kuten passiivi, joita voi hyödyntää uusien persoonamuotojen lähteenä.

5. Lopuksi

Länsiuralissa verbintaivutusta luodaan uudelleen yhdistellen partisiippeja, monikon tunnusta ja persoonaan viittaavia elementtejä kuten myös

refleksiivimuotoa, josta sittemmin on kehittynyt osassa itämerensuomea passiivi. Niissä kielimuodoissa, joissa kopulaa ei preesensissä käytetä tai käytetty nominipredikaatiossa, verbintaivutus rakentuu vuorovaikutuksessa nominaalisen predikaattirakenteen kanssa. Vastaavasti kopulalliset nominipredikaattirakenteet vaikuttavat verbintaivutukseen antaen uusia morfeemeja tempusten ja modusten muodostumiseksi.

Verbin preesenstaivutus on ratkaistu itämerensuomalaisissa, saamelaisissa ja mordvalaisissa kielissä erilaisin morfologisin keinoin. Kaikissa kieliryhmissä säilyy kuitenkin verbin preesenstaivutuksen muodostuksessa morfeemeja, joista näkee, että verbin preesensmuodot perustuvat osittain nominaalisiin elementteihin. Siksi ehdotan, että monikon 1. ja 2. persoonan preesenstaivutukseen ennen persoonapäätettä esiintyvä *-k-aines, jota on pidetty kantasuomeen palautuvana preesenstunnuksena ja jolle on mahdollisia kognaatteja mansissa, saattaa pikemminkin olla dentaaliklusiili *-t-. Kantasuomen ja kantamordvan verbin preesenstaivutuksessa olisi siis jaettu tapa muodostaa verbin preesensin monikkomuotoja: kummassakin persoonapäätte liitetään monikon nominatiivin tunnuksen *-t perään. Hypoteesiani tukee se, että preesenstunnusta *-k-, joka itämerensuomalaisten kielten monikon 1. ja 2. persoonassa on rekonstruoitu varsinaisen persoonatunnuksen edelle, on hyvin hankala rekonstruoida uralilaiseen kantakieleen sisarkielen perusteella. Lisää tutkimusta tästä(kin) aiheesta kaivataan.

Kiitokset

Kiitän kahta anonyymiä refereetä hyödyllisistä ja eteenpäin auttaneista kommenteista ja lähteistä. Erityiset kiitokset FM Markus Juutiselle saamelaiskieliä koskevasta neuvonnasta. Hänen avullaan olen myös saanut tekstin parempaan kuntoon. Kiitän oppilaitani, joita ilman tätä artikkelia ei olisi syntynyt. Opiskelijat ovat kysymyksillään herättäneet minua ajattelemaan ja ylläpitäneet kiinnostustani uralilaiskielten historiallista morfosyntaksia kohtaan.

Lähdeluettelo

- E. Abaffy, Erzsébet. 1991. Az igei személyragozás. Teoksessa Loránd Benkő (päätoim.), *A magyar nyelv történeti nyelvtana 1. A korai ómagyar kor és előzményei*. 122–159. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Ahlqvist, August. 1863. Om Ungerska språket förvantskap med Finskan. *Suomi*. 2. jaksso, 1. osa. 1–60. Helsinki: SKS.
- Ahlqvist, August. 1871. Agricolan kielestä. *Kieletär I. Tutkimuksia, arvosteluja ja muistutuksia Suomen kirjallisuuden ja kielitieteen alalta*. 1–24. Helsinki: SKS.
- Aikio, Ante. 2022. Proto-Uralic. Teoksessa Marianne Bákro-Nagy, Johanna Laakso & Elena Skribnik (toim.), *Oxford Guide to the Uralic Languages*. 3–27. Oxford: Oxford University Press.
- Bartens, Raija. 1979. *Mordvan, tšeremissin ja votjakin konjugaation infiniittisten muotojen syntaksi*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 170. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Bartens, Raija. 1993. Suomalais-ugrilaisten kielten tempuksista. Teoksessa Sirkka Saarinen, Jorma Luutonen & Eeva Herrala (toim.), *Systeemi ja poikkeama. Juhlakirja Alho Alhoniemen 60-vuotispäiväksi 14.5.1993*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 42. 21–37. Turku: Turun yliopisto.
- Castrén, Matias Aleksanteri. 1850. *De affixis personalibus linguarum Altaicarum*. Helsinki: Helsingin yliopisto, väitöskirja.
- Collinder, Björn. 1960. *Comparative Grammar of the Uralic Languages*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Cysouw, Michael. 2009. *The paradigmatic structure of person marking*. Oxford Studies in Typology and Linguistic Theory. pure.mpg.de/rest/items/item_408269/component/file_408267/content.
- Garrett, Andrew. 2008. Paradigmatic Uniformity and Markedness. Teoksessa Jeff Good (toim.), *Linguistic Universals and Language Change*. 125–143. Oxford: Oxford University Press.
- Grünthal, Riho. (Tulossa.) Early language contacts, grammatical change and the emergence of Finnic in the Northern Baltic Sea area.
- Hajdú, Péter. 1988. *Az uráli nyelvészet alapkérdései*. Második kiadás. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Hakulinen, Lauri. 2000 [1979]. *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. 4., korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Hamari, Arja. 2007. *The negation of stative relation clauses in the Mordvin languages*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 254. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

- Helasvuo, Marja-Liisa & Laitinen, Lea. 2006. Person in Finnish. Paradigmatic and syntagmatic relations in interaction. Teoksessa Marja-Liisa Helasvuo & Lyle Campbell (toim.), *Grammar from the Human Perspective. Case, space and person in Finnish*. 73–207. Amsterdam: John Benjamins.
- Honti, László. 1998. Obugrian. Teoksessa Daniel Abondolo (toim.), *The Uralic languages*, 327–357. London: Routledge.
- Häkkinen, Jaakko. 2007. *Kantauralin murteutumisen vokaalivastaavuuksien valossa*. Helsinki: Helsingin yliopisto, pro gradu -työ.
- Häkkinen, Jaakko. 2011. *Kantauralia ulkomaan eläville*. www.elisanet.fi/alkupera/Kantaurali.pdf.
- Häkkinen, Kaisa. 1985. *Suomen kielen äänne- ja muotorakenteen historiallista taustaa*. Fennistica 6. Suomen kielen laitos. Turku: Åbo Akademi.
- Janhunen, Juha. 1982. On the structure of Proto-Uralic. *Finnisch-Ugrische Forschungen* 44. 23–42.
- Juha Janhunen. 1998. Samoyedic. Teoksessa Daniel Abondolo (toim.), *The Uralic Languages*, 457–479. London: Routledge.
- Kallio, Petri. 2007. Kantasuomen konsonanttihistoriaa. Teoksessa Jussi Ylikoski & Ante Aikio (toim.), *Sámit, sánit, sátnehámit. Riepmočála Pekka Sammallahtii miessemánu 21. beaivve 2007*, 229–249. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 253. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Kangasmaa-Minn, Eeva. 1988. Suomalais-ugrilaisia aikasuhteita. *Sananjalka* 30 (1). 17–26. Turku: Suomen Kielen Seura ry.
- Korhonen, Mikko. 1967. *Die Konjugation im Lappischen. Morphologisch-historische Untersuchung. I. Die finiten Formkategorien*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 143. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Korhonen, Mikko. 1981. *Johdatus lapin kielen historiaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 370. Helsinki: SKS.
- Kulonen, Ulla-Maija. 2007. *Itämansin kielioppi ja tekstejä*. Apuneuvoja suomalais-ugrilaiden kielten opintoja varten XV. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Laakso, Johanna. 1997. On verbalizing nouns in Uralic. *Finnisch-Ugrische Forschungen* 54 (3). 267–304.
- Laanest, Arvo. 1975. *Sissejuhatus läänemeresoome keeltesse*. Tallinn: Eesti NSV teaduste akadeemia Keele ja kirjanduse instituut.
- Lakó, György. 1934. *A permi nyelvek szóvégi magánhangzói*. Különlenyomat Nyelvtudományi közlemények XLVII és XLIX kötetéből. Budapest: Hornyánszky.

- Lehtinen, Tapani. 2007. *Kielen vuosituhanneet. Suomen kielen kehitys kanta-uralista varhaisuomeen*. Tietolipas 215. Helsinki: SKS.
- Lönnrot, Elias. 1841. Bidrag till finska språkets grammatik. *Suomi*. 1. jaks, 5. osa. 20–47. Helsinki: SKS.
- Majtinskaja K.E. 1974. Sravnitel'naja morfologija finno-ugorskikh jazykov. Teoksessa *Osnovy finno-ugorskogo jazykoznanija* 1, 214–382. Moskova: Nauka.
- Ravila, Paavo. 1941. Über die Verwendung der Numeruszeichen in den uralischen Sprachen. *Finnisch-Ugrische Forschungen* 27. 1–136.
- Ravila, Paavo. 1929. Über eine doppelte Vertretung des urfinnischwolgaischen *a in der nichtersten Silbe im Mordwinischen. *Finnisch-Ugrische Forschungen* 20. 83–120.
- Saarikivi, Janne. 2022. Uralic intermediate protolanguages: A descendent reconstruction. Teoksessa Marianne Bákro-Nagy, Johanna Laakso & Elena Skribnik (toim.), *The Oxford guide to the Uralic languages*. 29–58. Oxford: Oxford University Press.
- Sammallahti, Pekka. 1998. *The Saami Languages. An Introduction*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Savijärvi, Ilkka. 2001a. Passiivin ja monikkomuotojen suhteesta itäisissä ims. kielissä. Teoksessa Marjatta Palander, Helka Riionheimo & Ossi Kokko (toim.), *Agricolasta Inkeriin: juhlakirja Ilkka Savijärven 60-vuotispäiväksi*, 248–253. *Studia Carelia Humanistica* 17. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Savijärvi, Ilkka. 2001b. Passiivin ja monikon 3. persoonan suhteesta vepsän kielessä. Teoksessa Marjatta Palander, Helka Riionheimo & Ossi Kokko (toim.), *Agricolasta Inkeriin: juhlakirja Ilkka Savijärven 60-vuotispäiväksi*, 254–268. *Studia Carelia Humanistica* 17. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Setälä, Emil Nestor. 1886. *Zur Geschichte der Tempus- und Modusstamm-bildung in der finnisch-ugrischen Sprache*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja 2. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.